

Den historiske udvikling af Personlighedstest

Baggrund

Mennesker er ikke ens, og de handler forskelligt. Det kan vække både nysgerrighed og undren, men det giver også en usikkerhed. Vi vil gerne forstå, hvorfor andre mennesker reagerer som de gør, og vi vil gerne kunne forudsige, hvordan andre mennesker reagerer i forskellige situationer. Vi forsøger at få orden i vores verden, så vi bedre kan orientere os og selv handle hensigtsmæssigt.

Mange har sikkert til alle tider iagttaget og undret sig over de forskelligheder, der findes blandt mennesker. Mange har muligvis undret sig over, hvorfor eller hvordan disse forskelligheder er opstået, men det afgørende har sikkert været at finde ud af, hvad forskellighederne betyder for adfærden.

Fra antikken kender vi forsøg på at gruppere mennesker i forskellige typer og finde årsagerne til disse forskelligheder i eksempelvis kropsbygning eller kroppens væsker. På et mere metafysisk plan findes teorien om de fire grundlæggende temperament, som er knyttet sammen med naturens grundelementer. Ild kobles sammen med blod og skaber *kolerikere*, som er varmbloodede og udadrettede. Luft kobles sammen med nervesystemet og skaber *sangvinikere*, der er hurtige, fleksible og lever i nuet. Vand kobles sammen med kirtlerne og giver *flegmatikere*, der er indadvendte, rolige og vanskelige at slå ud af kurs. Jorden kobles sammen med benene og skaber *melankolikere*, der er dybsindige og indadskuende.

I forbindelse med den videnskabelige tankegang, der opstod i 1700-tallet opstod bl.a. frenologien, som går ud på at enhver sjælelig evne er nøjagtigt lokaliseret i hjernen, og at ethvert fremspring eller fordybning svarer til specielt lokaliserede evner eller karaktertræk. Frenologerne opstillede lange lister over evner og karaktertræk og lokaliserede dem på hjerneskallen. Der kom dog aldrig nogen overbevisende dokumentation fra frenologerne, og deres anstrengelser giver i dag anledning til nogen morskab. Deres lange lister over evner og karakterer blev dog udgangspunkt for forskningen og de lister over drifter, som fremkom i den sidste del af 1800-tallet, og som delvis kom til at stå lidt i skyggen af Freuds teori om mere grundlæggende drifter

Den videnskabelige tankegang, som bl.a. fostrede frenologien, var også med til at afvise antikkens forsøg på at dele mennesker ind i få kategorier. Begreberne er ganske vist stadig en del af det aktive sprog, selv om den moderne fagpsykologi for det meste betragter disse beskrivelser som grove forenklinger af menneskets mangfoldighed. Én teori om typer er dog blevet hængende både i sproget og den anvendte erhvervspsykologi. Det er Jungs teori om psykologiske typer, der er baggrund for verdens nok mest anvendte personlighedstest, (Myers Briggs Typeindikator - MBTI).

Problemstillinger ved personlighedstest

Inden man kaster sig ud i at måle personligheden, burde man have en klar beskrivelse af, hvad personligheden er, men det er ikke så lige til. Umiddelbart handler det om sammensætningen af en række egenskaber, der fører til, at man spiller sammen med omverdenen på en ensartet og forudsigelig måde. Men her er der ikke enighed.

Nogle af de problemstillinger, som har præget den historiske udvikling af personlighedstest er følgende:

1. Handler man ens fra gang til gang eller er det afhængigt af situationen?
En typisk reaktion fra en person, som psykologen er ved at kategorisere som en bestemt type eller med et bestemt træk, eksempelvis indadvendt eller udadvendt. "I nogle situationer er jeg meget udadvendt, og i andre situationer er jeg indadvendt. Det kommer helt an på situationen"
2. Er personligheden noget inde i mig selv, som styrer mine handlinger, eller er min personlighed noget, jeg selv bevidst styrer for at skabe et positivt indtryk?
3. Hvor stabil er personligheden? Er personligheden noget, man kan ændre, eller er det noget, der ligger fast, som man må lære at leve med?
4. Hvor mange personlighedsdimensioner kræves der for at give et dækkende billede af personligheden?

Endelig er der spørgsmålet om, hvordan man skal måle personlighed. Ved færdighedstest og begavelsestest måler man præstationer, og testpersoner kan ikke præstere bedre end de har færdigheder og evner til, men i en personlighedstest kan testpersonen for det meste "snyde" og komme til at fremstå bedre end vedkommende er.

Desuden kan man stille spørgsmål om, hvor godt alle mennesker kender sig selv.

Hvis en person ikke kender sig selv, giver det ingen mening at gennemføre en selvsvurderingstest. Hvis personen så samtidig snyder, er det vanskeligt at fortolke resultaterne af en test.

Den aktuelle udvikling

Udviklingen af de personlighedstest, vi anvender i dag, tager sit udgangspunkt i den forskning, som foregik i begyndelsen af det forrige århundrede, hvor især tre tilgange til forståelsen og beskrivelsen af personligheden har haft indflydelse på, hvordan personlighedstest ser ud i dag.

Den ene tilgang tager sit udgangspunkt i psykoanalytikernes behandling af mennesker med forskellige psykiske forstyrrelser. Freud, Adler og Jung, som er de mest kendte, forsøgte at konstruere modeller, der kunne give en forståelse af personligheden og samtidig give et billede af, hvordan personligheden fungerer. Resultaterne af denne forskning har især været anvendt inden for den kliniske og terapeutiske del af psykologien, hvor en central del af grundlaget for en behandling har været at forstå årsagerne til, at en personlighed fungerer, som den gør.

Den anden udvikling tager sit udgangspunkt i en organisatorisk sammenhæng, og som i så mange andre forhold, er det de store krige, der sætter skub i udviklingen. Her er det ikke så meget et ønske om at forstå, men i højere grad et ønske om at måle forskelligheder med henblik på at gruppere mennesker i relevante ensartede grupper, som er egnede eller uegnede til en bestemt opgave. Under 1. Verdenskrig var der et ønske om at finde og udskille de krigsegnede, fordi det var vanskeligt at få soldaterne til at slås. Der blev udarbejdet en personlighedstest "Personal Data Sheet", som blev præsenteret i 1917, men som først blev rigtig klar efter krigen i 1920.

Uden for krigszonen var der gang i en anden udvikling. De store industrivirksomheder og de store administrative bureaukratier var i deres organisatoriske opbygning baseret på, at mennesker er ens. Så langt denne tankegang kunne holde, gav det anledning til både præcision og effektivitet. Efter 1. Verdenskrig begyndte en udvikling, som er blevet stadig mere intensiveret, og som i dag er helt

afgørende i konkurrencen. De virksomheder, der klarer sig bedst, er i stand til at udnytte forskelligheden i de menneskelige ressourcer.

Allport og Odbert (1936) satte gang i en blivende udvikling inden for personlighedspsykologien og i udviklingen af personlighedstest. De forsøgte i deres forskning at finde ud af, hvad personligheden er, og samtidig finde en dækkende beskrivelse af personligheden. Allport og Odbert stillede sig selv den opgave at finde ud af hvor mange dimensioner, der kræves for at give en dækkende beskrivelse af personligheden med så få begreber som muligt. Som udgangspunkt havde de ikke nogen model eller teori om personligheden. De tog alle de ord, som beskriver et element eller en del af personligheden og forsøgte at gruppere disse adjektiver under overordnede overskrifter. Som udgangspunkt var der ca. 20.000 ord, men ved at udelukke synonyme og lignende kom de ned på ca. 4.500 adjektiver. Idéen var, at der findes en samlet og dækkende beskrivelse af personligheden i sproget, og at det blot er et spørgsmål om at systematisere ordene. Med den tilgang ligger der ikke nogen egentlig teori bag forståelsen af personligheden, og man kalder da også denne tilgang for Leksikonmodellen. Allport og Odbert fandt frem til, at der skulle 30 dimensioner til at give en dækkende beskrivelse af personligheden.

Den tredje udvikling finder sted næsten samtidig og tager sit udgangspunkt i de kendte psykiatriske sygdomme. Resultatet af denne udvikling er den kliniske test: The Minnesota Multiphasic Personality Inventory, eller MMPI, som blev udviklet i slutningen af 1930'erne af en forskergruppe ved University of Minnesota. MMPI har ti kliniske skalaer og tre validitetsskalaer samt en hel række suppleringskalaer. Testen består af tæt ved 600 spørgsmål. Hensigten var oprindeligt at afgrænse eller udskille grupper efter deres psykiatriske diagnoser. Derfor har skalaerne af og til fået nogle dristige og lidt eksotisk lydende navne: ”hypokondriskalaen, skizofreniskalaen, psykopatiskalaen” eller lidt mere forståelige navne som: ”depression, hysteri, maskulinitet-feminitet, paranoia, social introversion”. MMPI er fortsat en central test inden for den kliniske psykologi og baggrund for validering og udvikling af flere personlighedstest til normale mennesker.

Specielt én personlighedstest fra denne udviklingslinie udskiller sig på det faglige område. Det er ”California Psychological Inventory - CPI”, som blev skabt af en klinisk psykolog ved navn Harrison Gough. Han var meget imponeret over, hvad MMPI kunne på det kliniske område, og udarbejdede en personlighedstest med udgangspunkt i den viden, der var samlet via MMPI. I stedet for de psykiatriske kategorier, som anvendes i MMPI, anvendte Gough ”folk concepts”, som er de beskrivelser almindelige mennesker anvender, når de skal beskrive egen eller andres typiske adfærd. I 1956 kom den første udgave af CPI, som bestod af 480 spørgsmål. Siden er der gennemført megen forskning, dels med CPI som udgangspunkt og dels hvor CPI har været et element i forskningsprojektet. Det har betydet, at CPI nu fremstår som en meget stærk og veldokumenteret personlighedstest.

Englænderen Raymond Catell (1946), som primært arbejdede fra USA videreførte med en stor personlig forskningsindsats Allports og Odberts udvikling af træk-forskningen. Han tog udgangspunkt i Allports og Odberts 4.504 adjektiver og kom efter mange diskussioner med kolleger og nye analyser frem til, at der findes 16 grundlæggende egenskaber eller træk, som kan anvendes til at beskrive den normale personlighed. Catell's personlighedstest 16PF har i løbet af de snart 60 år den har eksisteret vundet stor respekt blandt personalefolk og praktisk arbejdende fagpsykologer. Den er netop udkommet i sin 5 udgave og findes som en webbaseret test på 19 sprog.

Den britiske tradition blev i 1950'erne anført af Hans Eysenck, som oprindeligt kom fra Tyskland. Han var mere eksperimentopsykologisk orienteret og ville ud over den rene beskrivelse af personligheden også forklare de individuelle forskelle, han observerede. Han kom frem til en teori, som i sin tidlige form omfattede to brede personlighedsdimensioner (neuroticisme (bekymrethed) og ekstroversion (udadvendthed)). Senere tilføjede han en tredje dimension (psykoticisme (afstumpethed)). Eysenck's test fik en bred anvendelse, og selvom den ikke længere anvendes ret meget, har den fået stor betydning for den fortsatte udvikling.

Både Eysenck og Catell var optaget af intelligens som en særlig betydende personfaktor og som de forsøgte at indarbejde i deres personlighedstest.

Den videre udvikling, hvor både Catell's teoretiske leksikonmodel og Eysenck's teoretiske model indgik førte i slutningen af 1980'erne frem den nu altdominerende personlighedsmodel: "THE BIG FIVE".

Flere forskere arbejdede videre med Catell's data og ved hjælp af både nyere empiriske datasæt og mere velegnet databearbejdningsudstyr (edb) kom man frem til at Catell's gamle datasæt kunne grupperes i 5 dimensioner. Flere analyser påviste samtidigt, at Eysencks psykoticismefaktor består af to komponenter (venlighed og samvittighedsfuldhed), der tilsammen med neuroticisme, ekstroversion og åbenhed danner Fem - Faktormodellen. Fem - Faktormodellen kan betragtes som en integration af de forskningstraditioner, som Catell og Eysenck repræsenterer og kan til en vis grad opfattes som en syntese eller sammenfatning af det forrige århundredes empiriske personlighedsforskning.

Modellens styrke og popularitet ligger i, at man mere eller mindre tydeligt genfinder de fem faktorer, når man gennemfører faktoranalyser på datasæt fra andre personlighedstest.

En af de mest kendte og mest anvendte nyere test, som baseres på Fem – Faktormodellen er NEO PI-R. Testen er udviklet af Costa og McCrae (1989), og den er en direkte operationalisering af "THE BIG FIVE" eller Fem – Faktormodellen:

1. Emotionel stabilitet
2. Ekstroversion
3. Åbenhed
4. Venlighed
5. Samvittighedsfuldhed

Til hvert af de 5 domæner er der knyttet 6 facetter eller undertræk, som tilsammen beskriver det overordnede domæne. Testen består af 240 spørgsmål.

Fem – Faktormodellen er blevet den helt dominerende model inden for den empiriske personlighedsforskning, hvilket betyder at næsten al forskning enten tager udgangspunkt i modellen eller relaterer sig til den. Den samlede viden om Fem – Faktormodellen vokser således stærkt i disse år, og således også den samlede viden om testen NEO PI-R, der ofte anvendes i denne forskning.

Interessant i denne sammenhæng er det, at videreudviklingen af Jungs typemodell stort set indeholder de samme dimensioner som "THE BIG FIVE".

Katharine C. Myers og Isabel Briggs Myers (mor og datter) udviklede i begyndelsen af 50'erne en test (Myers Briggs Typeindikator - MBTI), eller typeindikator, som de foretrak at kalde den. MBTI er en videreførelse af Jungs arbejde med typer og præferencer, der nu fremstår en enkel klar og anvendelig model med en tilhørende test. Både testen og modellen anvendes med stor entusiasme i erhvervslivet i forbindelse med personaleudvikling. Således har MBTI bidt sig fast i erhvervslivet som en del af HR-begrebsapparatet. Testen indeholder fire dimensioner og måler, hvor klart testpersonen har præference for den ene eller den anden side i dimensionerne:

- Ekstroversion – Introversion (E/I)
- Sansning – Intuition (S/N)
- Tænkning – Følen (T/F)
- Vurdering – Opfattelse (J/P)

E/I korrelerer højt med NEO PI-Rs Ekstroversion

S/N korrelerer højt med NEO PI-Rs Åbenhed

T/F korrelerer højt med NEO PI-Rs Venlighed

J/P korrelerer højt med NEO PI-Rs Samvittighedsfuldhed

Således er beskrivelserne af personligheden endt med at blive nogenlunde de samme uanset hvilken tradition, der har været udgangspunktet.

Med Fem – Faktorteorien er diskussionen om, hvorvidt personligheden kan ændres igen blevet central. Dels findes der overbevisende tvillingeundersøgelser, som antyder, at de grundlæggende personlighedstræk ikke ændrer sig selvom miljøet skiftes. Dels dokumenterer dele af genforskningen flere og flere medfødte personlighedselementer.

Hvis personligheden ligger fast i generne. Hvad stiller vi så op med personlighedsudviklingen?

Et svar kunne være, hvilket mange af os må erkende ”Min personlighed er noget, som jeg hele tiden forsøger at blive bedre til at leve med.”